

O SCURTĂ MONOGRAFIE A BISERICII SFÂNTUL NICOLAE DIN HUNEDOARA

Mihai DEHELEANU

Colegiul Tehnic Emanuil Ungureanu-Timișoara

Denumire tardivă, atribuită unuia dinre cele mai importante stiluri ale artei, termenul de „gotic” a avut inițial un caracter peiorativ. Derivat din numele migratorilor goți înțelesul lui era sinonim cu acela de „barbar”, exprimând disprețul nutrit împotriva acestuia de artiștii luminați ai Renașterii italiene. Captivați de ideea de echilibru și armonie, aspirând spre dominarea unei monumentalități statice, în care se materializează un suprem ideal estetic, aceștia consideră goticul ca un stil „excesiv” pentru că le părea nearmonios, haotic și irațional¹.

Expresie a unei epoci în a cărei ideologie misticismul și materialismul naiv se întâlnesc, se înfruntă și se concurează, în care fantasticul însoțește ca un motiv subaltern naturalismul, cu o poetică insistentă, evoluând de la regnul vegetal la simbolismul animalier, apoi la înțelepciunea sacrală a pildelor oferite de îndeletnicirile umane, arta gotică prezintă multiple aspecte contradictorii. În fizionomia sa se contopesc și alternează tradițiile înrădăcinate de secole ale dominației teologice și aspirația de totdeauna a omului spre natură, marchând necesitatea structurală a orientării sale spre realitate.

Arta gotică constituie expresia unei umanități care eliberându-se progresiv de determinismul teologic al ideologiei medievale manifestă primele veleități declarate de a se lăsa cucerită de sentimentul naturii, revenind creatura ei. Veleitatea exprimată inițial cu timiditate, apoi cu hotărâre crescândă fără de care umanismul renașterii nu ar fi luat ființă².

Dorind să înlăture un apelativ pe cât de nedrept, pe atât de impropriu, teoreticienii de artă din secolul al XIX-lea l-au substituit cu acela de stil „ogival”, derivate de la ogivă, mai exact de la bolta în cruce pe ogive, element fundamental pentru structura arhitecturii gotice. Dar bolta în cruce pe ogive nu îi aparține în exclusivitate și nu este o invenție a goticului, fiind cunoscută și utilizată de romanicul matur, apoi generalizată în faza târzie a aceluși stil, având deci elemente comune cu acesta³. Teritoriul în care se manifestă stilul gotic cuprinde: occidentul european inclusiv Anglia, extinzându-se în țările nordice și în centrul Europei și având ca linie de demarcație spre est Polonia, Cehia și Transilvania. În sud goticul îmbracă forme specifice, înrăurite de arta arabă în Peninsula Iberică, concentrate într-o evoluție abreviată în Italia și marcând reflexe până pe coasta dalmată.

Periodizarea artei gotice îmbracă aspecte diferite legate de anumite caracteristici specifice zonelor de manifestare o cronologizare generală cuprinzând:

- perioada goticului timpuriu 1140 - 1220;
- perioada goticului matur 1220 - prima jumătate a secolului XIV;
- perioada goticului târziu - mijlocul secolului XIV, secolul XV⁴.

Răspândirea tardivă a arhitecturii de piatră în Transilvania are loc abia după invazia tătară din 1241, explicându-se astfel împletirea mai strânsă a romanicului cu goticul

¹Guy Marica 1970, p. 5.

²Guy Marica 1970, p. 6.

³Guy Marica 1970, p. 6.

⁴Vlăsceanu 2002, p. 79.

timpuriu în această zonă. Contribuția ordinului cistercian a dus la difuzarea formelor gotice timpurii.

Începând cu domnia lui Carol Robert de Anjou orașele se bucură de protectoratul monarhic, dobândesc drepturi și privilegii ce sunt sporite de Sigismund de Luxemburg și de Matei Corvin. Astfel se ridică bisericile parohiale din toate centrele însemnate: Sibiu, Sebeș, Cluj, Brașov, Sighișoara, Mediaș și Bistrița. Exemplul centrelor urbane va fi urmat și în localitățile rurale, firește cu resurse mult mai modeste⁵.

Sobre și trainic construite bisericile gotice din Transilvania se caracterizează prin însușiri stilistice comune, dominate de deschideri și masa peretelui. Eleviația verticală nu depășește niciodată măsura, iar masivitatea zidurilor se menține ca o parte generică. Decorul deși divers, atestă resurse inventive și o suplețe expresivă.

Limbajul decorativ este bogat și în morfologia ornamentală a ferestrelor și a portalurilor.

Pătrunderea stilului gotic dincolo de Carpați este semnalată de unele reflexe mai mult ornamentale întâlnite la bisericile moldovenești contemporane: biserica Sfântu Gheorghe din Hârlău, biserica Sfântu Ioan din Piatra Neamț⁶.

Contemporane cu castelul sunt începuturile bisericii Sfântul Nicolae din Hunedoara, monument care în contextul arhitecturii românești medievale ocupă un loc de o remarcabilă importanță. Actul său de naștere este privilegiul din 30 noiembrie 1458 prin care Matei Corvin dădea drept românilor să-și ridice o biserică de zid⁷.

A doua mărturie e inscripția deasupra ușii navei care menționează: „... în cursul anilor 1634 cu osteneala împreună cu tot(ă) cheltuiala a protopop(u)lui Ianăși și Statie, gineri-său și cu mila a mulți neguțători s-au zid(it) ca să fie poman(ă) părinților și sufle(telor) dumnealor și cari în cursul anilor 1654 aflatu s-au lângă titor cei bătrâni”. Până aici textul e identic cu cel publicat în *Șematismul istoric*⁸.

Autorul *Șematismului istoric*, apărut la Lugoj în anul 1903 datează biserica între anii 1634- 1654. Argumentul pe care se întemeiază acești autori e evident inscripția votivă din navă. Din această inscripție reduce importanța donațiilor negustorilor greci la niște simple contribuții neprecizate, cu excepția a doi comercianți: Dumitru Mărcocianul și Nicola Crăciun care au zugrăvit-o și au înfrumusețat-o.

În afara hrisovului lui Matei Corvin avem și alte dovezi neîndoielnice că în Hunedoara a trebuit să existe încă cu mult înainte de anul 1634 o biserică românească, anume actul de numire al preotului Petru dat în 1507, aflat în arhiva bisericii din Hunedoara, precum și acte de instituire de preoți datate din 1506, 1526, 1540. E logic ca acești preoți de dinainte de 1634 trebuiau să-și îndeplinească slujba în vreo biserică existentă, însă această e posibil să fi fost de lemn⁹.

O altă ipoteză referitor la construcția bisericii se referă la încuviințarea primită de Răscianii și Valahii, care s-ar fi folosit de ea. Biserica ridicată de ortodocși e probabil să fie din piatră și nu din lemn, sârbii cunoscuseră în secolul al XIV- lea o epocă de înaltă înflorire a arhitecturii de piatră, iar românii zidesc și ei în Țara Hațegului biserici de piatră. Încuviințarea are loc în 1456¹⁰.

⁵Opreșcu 1968, p. 118.

⁶Opreșcu 1985, p. 40.

⁷Drăguț 1968, p. 14.

⁸Drăguț 1968, p. 13.

⁹Vătășianu 1930, p. 68.

¹⁰Vătășianu 1930, p. 69.

Din descrierea bisericii rezultă că între înfățișarea și construcția navei și tindei e o profundă deosebire, în sensul că nu este ca între anii 1634 - 1654 să se fi zidit acest complex.

O nouă intervenție e cea din 1827, când se adaugă clopotnița în capătul de vest al bisericii. Rezultă astfel trei perioade de construcție: cea mai veche pentru absidă și navă, alta pentru tindă și în final în 1827 pentru clopotniță. Din documente absida și și nava sunt construite în a doua jumătate a secolului al XV-lea, după 1456¹¹.

În perioada 1634 - 1654 se construiește tinda, biserica fiind prevăzută cu o turlă, un sistem de boltire care amintește de „crucea greacă”, folosită în Țara Românească încă din secolul al XIV-lea.

Absida bisericii

Autor: necunoscut

Datare: 1456

Tehnică: așezarea pietrei în straturi neregulate și legarea lor cu mortar

Material: piatră

Descriere: Absida are dimensiunile 3,90m X 4,90 m, grosimea zidurilor pereților apsidae de 0,75 m - 0,80 m.

Absida e despărțită de navă printr-un perete de piatră în fața căruia se găsește iconostasul de lemn. Peretele acesta nu se ridică până la bolți, iar deasupra poartă o cruce de lemn.

Absida însăși e o încăpere cu cinci laturi, terminându-se spre răsărit cu o muchie. Ea e boltită în partea de vest cu o calotă, iar de la cei doi pereți răsăriteni pornește un sistem de arcuri asemănătoare nervurilor gotice, care împart boltiturile dintre calota eliptică și pereți în nouă bolți mici, triunghiulare asemănătoare unor penetrații¹².

Jos e și absida acoperită cu lespezi. Două ferestre către unul din cei doi pereți care se întâlnesc în colțul răsăritean dau acces luminei. Împodobirea constă odinioară din picturi, azi păstrate numai în fragmente, restul peretelui fiind tencuit¹³.

Nava bisericii

Autor: necunoscut

Datare: după 1456

Tehnică: așezarea pietrei în straturi neregulate și legarea ei cu mortar

Material: piatră

Descriere: Nava are dimensiunile 9,15m X 6,92m, este transversală, acoperită cu un înveliș transversal de laturile din spre sud și nord ale turlei și mai jos decât cel longitudinal, iar încrucișarea însăși e marcată prin turla rotundă acoperită cu un înveliș conic din olane, în timp ce învelitoarea navelor e din șindrilă.

În mijlocul ei încadrând un spațiu rectangular se află patru stâlpi rotunzi, care se transformă la capăt în octogon formând un fel de capitel. Stâlpii sunt legați fiecare în direcția transversală prin arcuri cu o cupolă așezată pe un tambur rotund¹⁴.

Centrul navei fiind astfel accentuat prin cupola cruce semnalată de acoperișul exterior se compune din brațul longitudinal, iar brațul transversal prin bolți transversale. Cele patru încăperi din colțul navei sunt boltite berceau pe direcția transversală. Nava e

¹¹Vătășianu 1930, p. 70.

¹²Vătășianu 1930, p.67.

¹³Drăguț 1968, p. 60.

¹⁴Vătășianu 1930, p. 66.

podită cu lespezi mari de piatră. Lumina pătrunde prin cele opt ferestre mici și strâmte, grupate câte două marijos și câte două mai mici deasupra, în cele două brațe transversale ale crucei și prin opt ferestre care străbat tamburul.

Ornamentul navei constă în picturi murale care acoperă toți pereții, precum și stâlpii¹⁵.

Clopotnița bisericii

Autor: necunoscut

Datare: 1827

Tehnică: așezarea de cărămidă paralelă cu liant de mortar

Material: cărămida, lemn

Descriere: Dimensiunile clopotniței sunt: 4,05 m X 3,92 m, acestea sunt dimensiunile interioare. Clopotnița a fost alipită tindei, zidul răsăritean al clopotniței nefiind identic cu cel apusean al tindei. Clopotnița are două etaje, iar deasupra o galerie de lemn, construită dintr-un parapet de scânduri¹⁶.

Stâlpii de lemn, legați cu arcuri de înfățișarea unui segment de cerc, poartă bârnele care înlocuiesc cornișa și mijlocesc spre acoperișul pătrat și puțin înclinat la bază, apoi optlater și pieziș, țuguiat spre vârf. Acoperișul este încordat cu câte o cruce de metal.

Intrarea în biserică se face pe latura apuseană a clopotniței, iar de aici se ajunge în tindă¹⁷.

Bibliografie

- Guy Maria 1970 = Viorica Guy Maria, *Arta gotică*, Editura Meridiane, București, 1970.
Vlăsceanu 2002 = Mihaela Vlăsceanu, *Element de istoria artei europene*, Editura Aura, Timișoara, 2002.
Oprescu 1968 = George Oprescu, *Istoria artelor plastice*, Editura Meridiane, București, 1985.
Oprescu 1985 = George Oprescu, *Manual de istoria artei. Evul Mediu*, Editura Meridiane, București, 1985.
Drăguț 1968 = Vasile Drăguț, *Vechi monumente hunedorene*, Editura Meridiane, București, 1968.
Vătășianu 1930 = Virgil Vătășianu, *Vechile biserici de piatră românești din județul Hunedoara*, Editura Cartea românească, Cluj, 1930.
Moiescu 2001 = Cristian Moiescu, *Arhitectura Românească Veche*, Editura Meridiane, București, 2001.

UNECOURTE MONOGRAPHIE A EGLISESAINTE-NICOLAS DE HUNEDOARA

(Résumé)

Expression d'une époque dont l'idéologie, le mysticisme et le matérialisme noif se rencontrent, se confrontent se concurrent, où le fantastique accompagne comme un motif subalterne au naturalisme, avec une poétique insistente, en évoluant du règne végétal au symbolisme animalier, ensuite à la sogesse sociale des paraboles offertes par les occupations humaines, l'art gothique présente de multiples aspects contradictoires. Dans sa physionomie fusionnent et alternent les traditions enracinées depuis des siècles de la domination théologique et l'aspiration depuis toujours de l'homme vers la nature, en marchand la nécessité structurale de son orientation vers la réalité.

Contemporains au château sout les débuts de l'église Saint-Nicolas de Hunedoara, monument qui dans le contexte de l'architecture roumaine médiévale, occupe une place d'une remarquable importance.

¹⁵Drăguț 1968, p. 59.

¹⁶Vătășianu 1930, p. 67.

¹⁷Moiescu 2001, p. 179.

droit d'élever une église en mur.

L'auteur du « Sématique historique » apparue a Lugoj en 1903, date l'église entre les années 1634-1654. Dans la période 1634-1654, on construit le pronaos, l'église étant munie avec une coupole, un système de voûte qui rappelle de ce la croix grecques, employée au Pays Roumaine, en Tzare Roumânească, déjà depuis le XV-ème siècle, opres 1456.

Un nouvelle interventions est celle de 1827, lorsqu'on ajoute le clocher au bout d'Ouest de l'église.

Il en résulte, ainsi, trois périodes de constructions: le plus ancienne- pour l'abside et le naos, autre, pour le pronaos, et, finalement, en 1827, pour le clocher.